

Pozsony Ferenc

Népballada-kutatás a Székelyföldön.

Kutatástörténeti vázlat

A magyar értelmiségiek csak a 19. század közepén kezdtek fokozottabban, tudatosabban érdeklődni az *ószékely* népballadák iránt. A kéziratok források azonban azt tanúsítják, hogy különböző írástudók (pl. kántorok, tanítók, katonáskodók) már korábban is jegyezték le szórványosan balladaszövegeket. Faragó József a *Vásárhelyi daloskönyv*ben talált három balladás strófát *A várva várt udvarlóval* kapcsolatban, melyet Háromszéken 1572–1673 között jegyezhettek le (Faragó 1998: 7, 195). Időrendben a következő balladaszöveget Wén József, kézdialbisi kántor határórkatonai szolgálata idején, 1808–1810 között, Kézdivásárhelyen rögzítette, amikor rendre leírta saját és katonatársainak dalszövegeit, köztük *A szerelem próbája* című ballada szövegét is, mely a balladatípus egyik legkorábbi (1809) írott említése.¹ Szabó T. Attila levéltári kutatásai közben figyelt fel arra, hogy az erdélyi kéziratok énekeskönyvek a 18. század közepétől egészen a 19. század elejéig nem tartalmaztak népballadákat, azok csak Kun Sámuel dalosfüzetében (1831–1832) és Thorotzkói Czupor Andor kéziratok könyvében (1834) bukkantak fel (Szabó T. 1929: 16, 1970: 6).

Gegő Elek, aki a magyar akadémia megbízásából 1838-ban járta be Moldvát, beszámolójában arról tett említést, hogy a csángóknál hallotta *Szilágyi és Hajmási* balladáját.² Petrás Ince János, aki a moldvai Klézsén lelkészként szolgált, Döbrentei Gábor felkérésére állította össze csángó népköltési gyűjteményét 1841–1842-ben, mely számottevő, klasszikus értékű balladát (pl. *A nagy hegyi tolvaj*, *Molnár Anna*, *Budai Ilona*, *A kegyetlen anya*, *Az árva gerlice*, *A három árva*, *Marinka*) és balladás dalt

---

¹ Stoll 1962. Idézi: Faragó 1973: 5–6, 1998: 8.

² Gegő 1838: 80. Idézi Szabó T. 1970: 6–7.

tartalmazott.³ Úgy véljük, hogy valójában a székelyes csángók között élő Petrás Ince Jánosé az úttörés érdeme a magyar népballadák korai gyűjtésében (Szabó T. 1970: 8–9).

Kriza János 1842-ben, a Kisfaludy Társaság pedig 1843-ban tette közvélekedés első gyűjtési felhívását. Mivel a tudós társasághoz csakhamar igen jelentős mennyiségű folklórszöveg érkezett, Erdélyi János összesen 176 beküldött gyűjteményből válogatta össze a *Népdalok és mondák* kötetét, melyekben végül is összesen 1392 verses alkotás, valamint 35 „monda”, vagyis mese látott nyomdafestéket (Olosz 2003: 73). „A Székelyföld képviselőjében összevissza öt munkatárs járult hozzá a tekintélyes gyűjtemény anyagának gyarapításához, összesen 115 szöveggel” (Olosz 2003: 73). Habár Erdélyi Jánoshoz székelyföldi gyűjtések is érkeztek (például Szentkirályi Gábor gyűjtése Marosvásárhelyről vagy Nagy Lajos kéziratában a Balog Józsiáról szóló ballada 1831-ben lejegyzett, Szántó Ferenc énekmondótól származó első változata), végül is a kötetben közölt folklóralkotások között egyetlen székelyföldi népballada szövege sem szerepelt (Erdélyi 1846: XI, Antal 1962: 32, Faragó 1973: 8).

Kóváry László 1852-ben a Pesten megjelenő *Hölgyfutár* című lapban közölt két alkalommal is székelyföldi gyűjtéseiből, s azok sorában jelent meg a *Hej páva, hej páva, császárné pávája* kezdetű ballada teljes és *Ahol kerekedik egy kerek dombocska* töredékes szövege (lásd Faragó 1979, 1998: 9–10). Nagy Lajos, a kolozsvári Unitárius Kollégium tanára 1853-ban a Nyárad menti székelyeknél találta meg a komor szépségű Barcsai-balladát, amit 1858-ban a kincses város *Közlönyében* jelentetett meg (Nagy L. 1858, Szabó T. 1970: 8, Faragó 1998: 10, Olosz 2015: 669).

Az első jelentősebb székelyföldi népköltészeti gyűjtemény megszerkesztését és kiadását Kriza Jánosnak köszönhetjük. A művelt unitárius lelkészben viszonylag korán, itt Erdélyben fogalmazódott meg az a gondolat, hogy teológusokkal, barátaival és munkatársaival összegyűjti a szülőföldjén élő folklóralkotásokat, népballadákat. Azonban németországi tanulmányútja során tovább folytatódhatott „néprajzi eligazodása”, például a nagyobb szöveghűsége és a nyelvjárási sajátosságok pontosabb rögzítésére való törekvése (Antal–Faragó–Szabó 1971: 67–68). A *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjtemény első kötete végül is Kolozsvárt jelent meg 1863-ban (Kriza 1863).

³ Szabó T. 1970: 6–7. Lásd Petrás 1979.

A Kriza János által szerkesztett kiadvány balladaanyagát, mennyiségét Kriza Ildikó értékelte: „A saját maga által összeállított Vadrózsákban a sok fáradozással, megannyi levelezés, buzdítás révén előkerült balladából 16 ballada és 2 változat található. [...] Ezen kívül 5-6 töredékes szöveg és ponyvaballada. Ez nem több, mint amennyit ő előtte gyűjtöttek, publikáltak, mint amennyit a népköltészet iránt érdeklődést mutató olvasók korábban ismerhettek” (Kriza 1982: 58).

A *Vadrózsák* tudománytörténeti jelentőségét emeli, hogy szerkesztője szöveghűségére törekedett, anyagát Székelyföld belső vidékei szerint rendezte, elkülönítette a népköltészeti és a műköltői alkotásokat, jelezte a népköltészet és a műköltészet közötti kölcsönhatásokat (Faragó 2002: 23). Udvarhelyszékről tette közzé benne *A falba épített feleség*, *A szívtelen anya*, *Két kápolnavirág*, *A szaván kapott feleség*, *A gazdag asszony anyja*, *A gyáva szerető*, *A csalfa feleség*, *Guzsalyasban*, *Kétféle menyasszony*, *A párjavesztett gerlice*, *A mennybe vitt leány*, *Balog Józsi balladáját*. Háromszéken gyűjtötték *A zshivány felesége*, *A mennybe vitt leány* töredékét, *A gazdag feleség*, *A három árva*, *A virág és a harmat* és *Forró Julis*, míg Marosszéken *A megégetett feleség* szövegét (Kriza 1863). Kihangsúlyozzuk, hogy az első kötet balladáit messze kiemelkednek régies és metaforikus nyelvezetükkel, valamint sajátos szimbólumaikkal és tömör szerkezetükkel.

A tudós unitárius püspök gyűjtőtevékenységét újabban Szakál Anna árnyalta és értékelte át, elsősorban korabeli levelek, biográfiák és önéletrajzok segítségével (Szakál 2012). Doktori disszertációjában a Kriza János köre szerveződött gyűjtőhálózat és kapcsolatrendszer működését elemezte hatalmas forrásanyag segítségével, ugyanakkor részletesen bemutatta a *Vadrózsák* keletkezésének személyközi és tudományos vonatkozásait, valamint a gyűjtemény kanonizációját és utóéletét (Szakál 2016). Ugyanő külön nagytanulmányt szentelt a 19. századi magyar népköltési gyűjtemények kanonizációjának bemutatására és elemzésére (Szakál 2017).

A Kriza által szerkesztett gyűjtemény megjelenését csakhamar heves eredetvita követte, mivel egy fiatal román értelmiségi, Grozescu Iulian azzal vádolta Krizát, hogy a kötetében közölt balladákat voltaképp román folklórszövegekből fordította magyarra. Az Arany János által *Vadrózsapörnek* nevezett értelmiségi disputa újabb terepgyűjtéseket, elmélyült és szerteágazó összehasonlító vizsgálatokat eredményezett, melyek végül is

egyértelműen bebizonyították, hogy a magyarságnál összegyűjtött balladatípusok változatai nemcsak a szomszédos, kelet-európai népeknél, hanem szélesebb körben, szerte Európában is előfordulnak (Németh 1982, Faragó 2005: 595–602).

Kriza János székely népköltési gyűjteménye a magyar polgári nemzet- és kultúraépítés sűrűjében jelent meg. A kötetben közölt klasszikus székely népballadák jelentős mértékben növelték a hazai magyar értelmiségi réteg büszkeségét, akik a nemrég felfedezett ószékely balladákat a magyar nemzeti műveltség igen becses részének vélték, s nagy lelkesedéssel fogadták. A *Vadrózsákban* közzétett balladaszövegek legművészebb részét a kiegyezést követő évtizedekben rendre beszerkesztették különböző népiskolai tankönyvekbe, így a székely népballadák csakhamar ismertté váltak az egész magyar nyelvterületen, szövegeik pedig a magyar nemzeti irodalom, kultúra kanonizálódott részét alkotják (Szakál 2016: 8–9, 2017: 1–31).

Zsigmond Gábor hangsúlyozta, hogy „Kriza munkássága nem csupán részévé lesz a magyar folklorisztika új iskolájának, hanem annak részese és alakítója is. Szigorúbban véve ezektől az évektől számíthatóak a népköltészet hazai tudományos kutatásának kezdetei. [...] Tudománnyá azazal válik, hogy sikerül kutatásának tárgyát, elméletét és módszerét elhatárolni más diszciplínáktól, kialakítani helyét a többi tudomány között, rátalál saját célkitűzéseire és nyelvére” (Zsigmond 1982: 89). Tehát Kriza János *Vadrózsák* című gyűjteménye a magyar folklorisztika kialakulásának és önállósulásának is fontos állomása és eredménye.

Arany László és Gyulai Pál szerkesztésében 1872-ben látott nyomda-festéket a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötete, mely Magyarországon és Erdély különböző részeiből tartalmaz karácsonyi játékokat, balladákat és rokonneműeket, dalokat, meséket és mondákat, melyek voltaképp a Kisfaludy Társasághoz beküldött gyűjtésekből származnak. A kiadvány szerkesztői előszavukban megjegyezték: „felhasználtunk mindent, a mit a hirlapok-, folyóiratok- és naptárakban elszórva találtunk és hiteles adalékoknak ítéltünk. Csak a Kriza közleményeihez nem nyultunk, tudván, hogy azok a »Vadrózsák« II-ik kötetének részei s csak egy pár oly darabot vettünk fel, melyeket ő maga küldött be gyűjteményünk számára” (Arany–Gyulai 1872: VI). A kötetben összesen 90 népballada és két töredék szövegét közölték, azonban csak egyharmaduk származott Székelyföldről (Arany–Gyulai 1872: 135–240, Faragó 1998: 19–20).

Tíz évvel később szintén Arany László és Gyulai Pál szerkesztésében jelent meg a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* harmadik kötete, melyben székelyföldi balladákat és rokonneműeket, dalokat, táncszókat, szokás-szövegeket, meséket, mondákat, közmondásokat és szólásokat közöltek (Krizsa–Orbán–Benedek–Sebesi 1882). „A kötet Krizától mindössze 29 balladát, 32 dalt, négy mesét, két helyi mondát és egy legendát – összesen 68 népköltészeti szöveget közölt, valamennyit a forrás, gyűjtési hely és gyűjtő megjelölése nélkül” (Olosz 2013: 46). A szerkesztők Benedek Elektől és Sebesi Jóbtól 42 balladát jelentettek meg. Kiemeljük, hogy az általuk publikált balladaszövegek a csíkszéki Szentimréről, az udvarhelyszéki Kobátfalváról, Martonosról, Medesérről, Nagygalambfalváról, Oláhfaluról, Rugonfalváról, Szombatfalváról és Székelykeresztúrról, a háromszéki Angyalosról, Karatnárról és Volálról, valamint az erdővidéki Nagybaconból, Kisbaconból és Vargyasról származnak, tehát ismerjük gyűjtési helyüket és vidéküket (Krizsa–Orbán–Benedek–Sebesi 1882: 3–114). Benedek Elek 1885-ben *Székelj népmesék és balladák* című önálló gyűjteményében *Sági bíró lánya*, *Fekete Nagy János*, *Adorjáni Balázs*, *Kis-Gergő Istvánné* balladáját közölte, azonban kiadványában nem jelölte meg a szövegek gyűjtési helyét (Benedek 1885. Idézi Faragó 1973: 12).

A *Vadrózsák* első kötete bő húsz évvel Krizsa János felhívása után jelenhetett meg, míg a második csak másfélszáz évvel később, 2013-ban látott nyomdafestéket, Olosz Katalin szakszerű szerkesztésében (Krizsa 2013). A kötet anyagának összeállítása előtt Olosz Katalin rendszeresen áttanulmányozta a Krizsa-hagyaték MTA kéziratárában és a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában őrzött állagait, valamint a korabeli periodikákban megjelent balladaközléseket. A második kötetben közölt balladaszövegek nagyobb részét Olosz Katalin elsősorban korabeli lapokból gyűjtötte össze, de ha azoknak megtalálta eredeti lejegyzéseit, kéziratait is, akkor azokat szerkesztette be a kiadványba. Egy-egy népballada kézíratos és publikált változatai kiváló lehetőséget nyújtottak arra is, hogy a szerkesztő pontosan dokumentálja, bemutassa a gyűjtést megszervező Krizsa János vagy a balladákat nyomtatásra előkészítő szerkesztők szöveggözlési gyakorlatát, módozatait és átalakításait, valamint szándékos beavatkozásait (Olosz 2013: 81–83, 613–620).

Az Olosz Katalin által összeállított, megszerkesztett második kötet összesen 69 balladaszöveget tartalmaz. Kiemeljük, hogy az 1863-ban megjelent első kötet balladaanyagához képest ez nagyon jelentős szám-

beli gyarapodást mutat. Ugyanakkor ebben a kiadványban számos ritka, klasszikus stílusú, kivételes értékű és szépségű balladánk is nyomdafestéket látott: pl. *Házanépe védelmében elesett hős, A hajdúkkal útnak induló leány, A hűség próbája, Hűség a síron túl, Két királygyermek, A pogány király leánya, A megégetett fiú, Kicsi nemes legény, Három árva, A szolgálta után haló leány, A visszavitt menyasszony, A halva talált menyasszony, A megégetett hűtlen feleség, A szaván kapott feleség, Az elcsábított anya, A zsvány felesége, A gazdag asszony anyja* stb. Mindezek végül is szemléletesen tükrözik Kriza Jánosnak és gyűjtőtársainak eredményeit (Kriza 2013: 99–175).

Szabó Sámuel (1829–1905), a marosvásárhelyi és a kolozsvári református kollégium művelt tanára, Kriza János és Orbán Balázs méltó kortársa volt (Olosz 2009a: 36, 47). Diákjaival együtt végzett népköltészeti gyűjtései azt jelzik, hogy archaikus elemekben gazdag balladák, népdalok, mesék, népszokások és hiedelmek éltek akkor nemcsak a Székelyföldön, hanem Kalotaszeg, Mezőség és Szilágyság magyar falusi közösségeiben is (Szabó S. 2009: 133–297, 355–442). Sajnos, Szabó Sámuelnek és marosvásárhelyi tanítványainak klasszikus értékű, 1863–1868 között gyűjtött balladaanyaga egészen az utóbbi évekig kéziratban vagy periodikákban lappangott. Olosz Katalin a szétszóródott hagyatékkal, Szabó Sámuel életrajzi adataival és gyűjtéseivel kapcsolatban a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtárban, a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában, a budapesti Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában és az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában tájékozódott és dokumentálódott (Olosz 2009a: 13–14). Tehát Szabó Sámuel és diákjainak népköltészeti gyűjtései végül is Olosz Katalin szakszerű szerkesztésében, kitűnően dokumentált bevezető tanulmányával és információkban gazdag jegyzeteivel együtt jelentek meg 2009-ben (Olosz 2009a).

A marosvásárhelyi kollégium diákjainak gyűjtéséből Olosz Katalin 39 ballada szövegét közölte a kiadványban. Ezek között a magyar klasszikus népballadatípusok színe-java előfordul: pl. *Guzsalyasban, A szeretet próbája, Hűség a síron túl, A virágok vetélkedése, A csodahalott, A pávas leány, A megesett leány, A pogány király leánya, Két kápolnavirág, A szolgálta után haló leány, A kedvese után haló leány, A megszólaló halott, Az ördögnek eladott leány, A szaván kapott feleség, A megégetett feleség, A falba épített feleség, A halálraitélt húga, A hibás leány kérője,*

Az elesábított anya, A gazdag asszony anyja, A három árva, A hajdúktól meggyilkolt leány, A nagy hegyi tolvaj, A halálraitélt álma, Két rab úrfi stb. (Szabó S. 2009: 133–176). Ugyanakkor régies bújosó- és rabénekeket, valamint új stílusú betyárdalokat és különböző szerencsétlenségeket megverselő énekeket is tartalmaz a gyűjtemény (Szabó S. 2009: 177–194).

Kanyaró Ferenc (1859–1910) a kolozsvári unitárius főgimnázium művelt tanára volt, aki egyház- és irodalomtörténeti írásai mellett különböző folklórszövegeket (népballadákat, virágénekeket) közölt rangos budapesti és vidéki lapokban (Olosz 2003: 31). Mivel a tudós pedagógus elsősorban az epikus folklóralkotások iránt érdeklődött, diákjaival együtt 1892–1905 között nagyon jelentős terepmunkát végzett, nagyszámú népballada és dal szövegét gyűjtötte össze (Olosz 2015: 23). Mivel a folklórgyűjtést *magánügynek* (Olosz 2015: 81) tekintette, csak szabadidejében irányította diákjainak terepmunkáját Torda–Aranyos, Maros–Torda, Kis- és Nagy-Küküllő, Udvarhely és Háromszék vármegye unitárius településein (Olosz 2015: 107–118). Kanyaró Ferenc 1896. május 18-án postán küldte el a közös munka eredményét, tehát a 275 folklórszöveget (népballadákat és néprománcokat) tartalmazó, gondosan megszerkesztett kéziratot Budapestre, hogy a Kisfaludy Társaság azt jelentesse meg a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* című sorozatban, a millennium tiszteletére (Olosz 2003: 34, 2015: 90). Habár soha nem nyomtatták ki, és nem is küldték vissza az 1892–1896 között (Olosz 2015: 96) összegyűjtött balladakorpuszt, Kanyaró Ferenc kitartóan tovább folytatta erdélyi folklórgyűjtéseit 1896–1905 között is, „megkísérelve helyreállítani vagy újabb darabokkal helyettesíteni az elveszett korábbi gyűjteményt” (Olosz 2003: 40). Újabb terepkutatásaiból még három közleményében publikált balladákat Kolozsvárt és Budapesten (Kanyaró 1906a, 1906b, 1909).

Mivel hatalmas gyűjteményéből életében nagyon kevés szöveg látott nyomdafestéket, értékes lejegyzései egészen 2015-ig szétszórta, három intézmény irattárában rejtőztek, maradtak fenn. A gyűjtemény felfedezése, azonosítása, rendszerezése, megszerkesztése, szakszerű filológiai, kritikai apparátussal való ellátása Olosz Katalin, marosvásárhelyi folklórkutató érdeme. Ő fedezte fel a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában Kanyaró Ferenc 1896-ban Budapestre küldött kéziratát, mely összesen 275 balladát tartalmaz (Olosz 2015: 33). Olosz Katalin a Kanyaró Ferenc által 1896–1905 között végzett újabb gyűjtések egyik részét a

Román Akadémia kolozsvári könyvtárának kéziratárában, a régi unitárius főgimnázium állagaiban, szétszórtan találta meg. A tudós kolozsvári tanár és lelkes diákgyűjtőinek további kézirateit, lejegyzéseit a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában fedezte fel (Olosz 2015: 35–44). Az Olosz Katalin által megszerkesztett, összeállított kötet végül is összesen 421 erdélyi magyar népballadát és epikus éneket tartalmaz, tehát ez az egyik leggazdagabb korai magyar népballada-gyűjteményünk (Olosz 2015: 24).

Kanyaró Ferenc a folklórszövegek lejegyzésében, korrekciójában elsősorban Gyulai Pál korabeli irodalomesztétikai megalapozottságú irányelveit és a *Magyar Népköltészeti Gyűjtemény* gyakorlatát követte. „Egy dologban azonban Kanyaró eltért a megszokott gyakorlattól: a balladák szövegét igyekezett szabályos versszakokra osztani. E törekvés a maga korában újításnak számított, s annak felismerését jelentette, hogy a népballada nem »népköltemény«, ahogy a 19. századi gyűjtők/teoretikusok vélték, hanem énekelt vers, amelynek szövege a dallamsoroknak megfelelően szabályos kisebb egységekre – strófákra – tagolódik” (Olosz 2015: 122). Ugyanakkor 1896 után már tudatosabban törekedett a nyelvjárási sajátosságok rögzítésére, s már visszafogottabban módosította szövegeit, tematikai szempontból pedig csoportosította és jegyzetekkel látta el azokat (Olosz 2015: 121).

Olosz Katalin emelte ki, hogy Kanyaró Ferenc (1859–1910) korának egyik legtejékozottabb folklórkutatója volt, aki jól ismerte nemcsak elődeinek eredményeit, hanem saját korának legújabb szakmai újításait is. Azonban kortársai „kifogásolhatták Kanyaró Ferenc balladaszemléletének újszerűségét: azt, hogy minden változatot, minden töredéket felvett gyűjteményébe, hogy különös gondot fordított a balladák tér- és időbeli előfordulásának problémáira, a szüzsék vándorlására, új balladák keletkezésére, vagy adatközlők tudásának minél teljesebb megismerésére” (Olosz 2015: 129).

Rédiger Ödön kolozsvári tanárának, Kanyaró Ferencnek az ösztönzésére végzett 1895–1896-ban népköltészeti gyűjtéseket Szabédon, ahol akkor édesapja unitárius lelkész volt. A Dimény Mózesné Szabó Annától lejegyzett folklórszövegek azt tanúsítják, hogy az erdélyi Mezőség és a Székelyföld határán fekvő településen a millennium évtizedében még számos klasszikus balladatípus patinás helyi változatai éltek. Rédiger Ödön gyűjtései azért is jelentősek, mert folklorisztikánkban elsőként gyűjtötte

össze tudatosan egyetlen adatközlő repertoárjának epikus darabjait. Tehát Kanyaró Ferenc és tehetséges diákja a később kialakult magyar egyéniégkutatás korai előfutára volt (Olosz 2009b: 9–14).

A 19–20. századok fordulóján kibontakozó újabb erdélyi kutatások (Seprődi János, Viski Károly gyűjtései) tovább gazdagították a magyar népballadák szöveg- és dallamkorpuszát (Seprődi 1974: 292–392, Olosz 2011: 9–70). Seprődi János 1897-ben a maroszekei Kibéden *A megölt legény és Rózsa Sándor*, 1903-ban *A rossz feleség és Nem messze van ide Kismargita*, 1907-ben *A megégetett hűtlen asszony* és *A halálraítélt húga*, 1908-ban pedig *Az elcsalt feleség* balladájának szövegét és dallamát jegyezte le (Seprődi 1974: 300–381).

Viski Károly és diákjai Udvarhelyszéken 1908–1909-ben a következő balladákat jegyezték le: *A halálraítélt húga* és *Vadász és leánya* (Erdővidék), a *Háromszoros magzatgyilkos* (Székelysombor, Miklósfalva), *Molnár Dénes* (Miklósfalva), *A rákosi határszélen* (Miklósfalva), *Vadász és leánya* (Miklósfalva), *Históriás ének* (Siklód), *A halálraítélt húga* (Olasztelek), *Vadász és leánya* (Etéd), *A három árva* (Siklód), *A meggyilkolt legény* szintén siklódi változatát (Olosz 2011: 32–34). Viski Károly gyűjtéseinek szakszerűségét az is emeli, hogy lejegyzéseiben a helyi nyelvjárási sajátosságok pontos visszaadására és szöveghűsége törekedett (Olosz 2011: 12).

Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán nemzedékének tagjai már nem csak szépirodalmi alkotásként, esztétikai szempontok alapján gyűjtötték és elemezték a magyar népballadákat. Meggyőződéssel hirdették, hogy a balladák szövegei és dallamai elválaszthatatlan, szerves egészet alkotnak, terepgyűjtéseik során pedig a korábbi nemzedékeknél még igényesebb, még pontosabb szövegjegyzést honosítottak és valósítottak meg. Ugyanakkor legtöbbször rögzítették nem csak a gyűjtés helyét és idejét, hanem a megszólaltatott énekes nevét és életkorát is pontosan lejegyezték (Olosz 2015: 24). Kodály Zoltán és Bartók Béla, valamint munkatársainak (Lajtha László, Veress Gábor, Vikár Béla) székelyföldi népzenei gyűjtéseit a Bartók- és Kodály-rend tartalmazza, melyek az interneten is elérhetők.⁴

---

⁴ <http://systems.zti.hu/br/hu> és http://db.zti.hu/kr/kr_tortenete.htm (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 2.)

Vikár Béla a 20. század első éveiben Udvarhelyszéken végzett népzenei gyűjtései során számos klasszikus, veretes balladaszöveget rögzített dallamával együtt: pl. *A szaván kapott feleség, A megesett leány, A hajdúkkal útnak induló leány, A három árva, A falba épített feleség, Az elcsábított anya, A pogány király leánya, A halálra táncoltatott leány, A csodahalott, A halálraitélt húga, Balog Józsi, Szabó Vilma* stb.⁵ Csíki falvakban szintén jegyzett le balladákat: pl. *A szeretet próbája, A halálra táncoltatott leány, A három árva.*⁶ Marosszéken pedig *A halálra táncoltatott leány, A három árva, A malomba esett leány, Bogár Imre* szövegét és dallamát rögzítette.⁷ Faragó József hangsúlyozta, hogy volta-képp Vikár Béla tanította meg Bartókot és Kodályt arra, hogyan rögzítsenek népköltészeti alkotásokat fonográffal terepgyűjtéseik során (Faragó 1998: 26).

Veress Gábor (1869–1937), a nagyenyedi Bethlen Kollégium szakképzett zenetanára a 20. század első évtizedében Maros–Torda és Csík vármegyében végzett fonográffal gyűjtéseket, lejegyzései pedig a Bartók-rendben érhetők el.⁸ Székelycsókán a *Szabó Vilma*, Marosvásárhelyen a *Szabó Julcsa* balladáját rögzítette; Borszéken pedig 1908-ban megtalálta a *Görög Ilona, Kőműves Kelemenné, Molnár Anna, Kádár Kata, Komlódi Zsuzsanna, Rokai Kata, Márton Józsi* balladáját. Az általa hengerről lejegyzett balladák dallamait és szövegeit előbb a Bethlen Kollégium 1904–1905-ös Értesítőjében, majd az 1911-es *Ethnographiában* közölte.⁹

Bartók Béla első ízben 1904-ben egy Kibéden született, budapesti polgári családnál szolgáló, erdélyi lánytól gyűjtött erdélyi dalokat. A marosszéki hajadon éneklésmódja igencsak felkeltette a fiatal zenész érdeklődését a székelyföldi népköltészet iránt (Almási 2009: 35). Három évvel később, 1907-ben már Csík vármegyében végzett terepkutatásokat, majd a következő évben azokból közölt balladákat az *Ethnographiában*. Első tudományos publikációjában Csíkmadarasról a *Két rab testvér*, Gyergyócsomafalváról *A virágok vetélkedése*, Csíkmadarasról *Magyarósy Tamás*, Csíkból *A megcsalt férj*, Gyergyótölgyesről,

⁵ <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=9&col=4> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 7.)

⁶ <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=15&col=4> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 7.)

⁷ <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=7&col=4> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 8.)

⁸ <http://systems.zti.hu/br/hu/search?col=16> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 28.)

⁹ Veress 1911. Lásd Albert 2004: 25.

Gyergyótekerőpatakról és Gyergyóújfaluból a *Kádár Kata*, Csíkrákosról a *Sárighasú kígyó*, Csíkmadarasról *Nagy Bihal Péterné*, Gyergyószárhegyről a *Kőműves Kelemenné*, Csíkvacsárcsiről, Csíkmadarasról és Csíkjénőfalváról *A nagy hegyi tolvaj*, Csíkvacsárcsiről és Gyergyótölgyesről *A három árva*, Gyergyószárhegyről és Csíkmadarasról a *Molnár Anna*, valamint Gyergyóújfaluból, Gyergyótekerőpatakról, Csíkszentdomokosról, Csíkszenttamásról és Gyergyókilyénfalváról még hét új stílusú, helyi ballada szövegét és dallamának vázát tette közzé.¹⁰ Faragó József jegyezte meg, hogy Bartók 1908-as közleménye összesen 26 csíki és gyergyói balladát tartalmaz, melynek bő egyharmada, 8 változat pedig Bodon Pál gyűjtéséből származik (Faragó 1998: 26). Bartók Béla 1914 tavaszán újabb, nagyobb szabású terepmunkát végzett Marosszéken, amikor például Nyárádköszvényesen és Jobbágytelkén *A három árva*, Nyárádremetén pedig a *Szabó Vilma* balladáját is lejegyezte.¹¹

Kodály Zoltán 1910-ben végzett gyűjtéseket a Gyergyói-medence falvaiban, amikor a 111 szöveges és 12 hangszeres dallam sorában számos ritka magyar népballada (pl. *A három árva*, *A szeretet próbája*, *Az elcsábított anya*, *Két kápolnavirág*, *A gazdag asszony anyja*, *A falba épített feleség* stb.) változatát is lejegyezte, fonográfhengeren rögzítette. Két év múlva, 1912 tavaszán a Kászon völgyében fekvő településekben újabb 169 dallamot gyűjtött, közöttük számos ritka, klasszikus balladát: pl. *A falba épített feleség*, *A virágok vetélkedése*, *A három árva*, *A rossz feleség*, *Két kápolnavirág*, *A haláraitélt húga*, *A zsvány felesége* stb. Az első nagyháború kitörése előtt, 1914 áprilisában a bukovinai székely falvakban összesen még 292 dallamot rögzített, köztük számos régi balladát (pl. *A megégetett feleség*, *A zsvány felesége*, *Az elcsábított anya*, *A gyermekgyilkos leányanya*, *A halálra táncoltatott leány*, *A három árva*, *A csudahalott* stb.) is lejegyezték.¹² Megemlítjük, hogy Lajtha László 1912-es csíkszéki terepgyűjtései során több patinás népballadát (pl. *A falba épített feleség*, *A párjavesztett gerlice* stb.) is lejegyezték Ajnádon és Csíkverebesen.¹³

¹⁰ Bartók 1908: 43–52, 105–115. Lásd Almási 2009: 37.

¹¹ <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=7&cyfr=1914> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 7.)

¹² <http://systems.zti.hu/br/hu/search?col=1> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 8.); Almási 2009: 44–45. Lásd még Albert 2004: 25–26.

¹³ <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=15&col=6> (Utolsó megtekintés: 2020. márc. 8.)

A 19–20. századok fordulóján a Székelyföldön kibontakozó szakszerű balladagyűjtések az első világháború kitörése után előbb félbeszakadtak, majd az 1920-as impériumváltozás utáni két évtizedben szinte teljesen lehetetlenné váltak. Mivel az Erdélyben tervezett magyarságtudományi kutatások számára hiányzott a rendszeres állami és intézményi támogatás, a *régi román világban* elsősorban középiskolai tanárok végeztek folklór- és néprajzi gyűjtéseket Székelyföldön. Például Domokos Pál Péter 1937-ben 3 csíki népballada szövegét és dallamát közölte (Domokos 1937: 319–338. Lásd Faragó 1998: 29). Az úgynevezett *kicsi magyar világban*, tehát 1940–1944 között Kerényi György Ditrón a *Kőműves Kelemenné* újabb változatát, Kalossa Tibor pedig Csíkmenaságon a *Három árva* balladáját jegyezte le (Albert 2004: 28).

Konsza Samu, aki 1925–1948 között Sepsiszentgyörgyön a Székely Mikó Kollégium magyar szakos tanára volt, már 1927-től széleskörű gyűjtőmozgalmat szervezett, diákjainak bevonásával, az iskola vonzáskörületéhez tartozó falvakban. A három évtizeden át végzett kutatómunka eredménye a *Háromszéki magyar népköltészet* című folklórgyűjteményben, Faragó József szerkesztésében, 1957-ben jelent meg. A kötet balladafejezete összesen 45 változatot tartalmaz, 19 helységből. A kiadvány szöveganyaga azt tükrözi, hogy a klasszikus balladák jelentős része a 20. század közepére már kiszorult a vidék élő folklórijából, azonban továbbra is népszerűek maradtak Háromszéken az új stílusú és betyárballadák, valamint a különböző szerencsétlenségeket, tragédiákat megverselő helyi balladák (Konsza 1957). A balladafejezet egyharmadát (16 szöveg) helyi népballadák alkotják (Faragó 1973: 16). A Konsza Samu által irányított és szervezett terepgyűjtések azt bizonyították, hogy a sajátos történelmi, gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyoknak köszönhetően Háromszéken és Erdővidéken még a 19. század végén és a 20. század első felében is keletkeztek helyi népballadák az új stílus jegyében (Konsza 1957).

A sepsiszentgyörgyi mikós diákok gyűjtőmozgalmát az 1960-as évek elejétől kezdődően Albert Ernő folytatta, vezette tovább, aki tanítványival együtt több mint 1000 háromszéki és csíki népballadát, illetve változatot gyűjtött össze. Ezekből összesen 425 darabot közölt *Háromszéki népballadák* című kötetében, mely 1973-ban jelent meg, szintén Faragó József gondozásában. A gyűjtemény jelentőségét Faragó József foglalta össze: „A múltban kiadott háromszéki népballadák száma, Konsza Samu gyűjteményéig, mintegy 70, Konsza gyűjteményében 45, vagyis összesen 115. [...]”

Ilyen előzmények után a jelen kötetben publikált balladák száma 425, folytatólag pedig, *A kiadatlan balladák* jegyzéke címmel, további 461 változat adatait soroltuk fel. [...] E közel 900 balladát 178 gyűjtő jegyezte le a megye 78 falujában, 521 énekestől” (Faragó 1973: 23–24). A háromszéki gyűjtemény 14 klasszikus ballada 70 variánsát, 4 történeti-, bujdosó- és rabének 20 változatát, 19 betyárballada 70 variánsát, 26 újbballada 134 változatát, 27 helyi ballada 130 variánsát tette közzé (Albert 1973: 501–512).

A kiadvány anyaga azt is tükrözi, hogy a régi stílusú népbballadák jelentős mértékben visszaszorultak, szinte eltűntek a vidék szájhagyományaiából az 1962-es kollektívizálást követő évtizedekben, azonban számos klasszikus alkotás fennmaradt a magyar ajkú cigányok halottvirrasztóiban. Érdekes tény, hogy a székely közösségekben továbbra is népszerűek maradtak a különböző rabénekek és betyárdalok, valamint az új stílusú és lokális balladák (Albert 1973). Albert Ernő a rendszerváltozást követő években újabb forráskiadványokat is megjelentetett, melyekben elsősorban a háromszéki magyar ajkú cigányközösségekben élő balladaéneklést dokumentálta (Albert 1998, 2000).

Ráduly János 1975-ben megjelent kötetében 155 kibédi ballada változatát tette közzé (Ráduly 1975). A klasszikus alkotások sorában 14 típus 49 szövegváltozatát közölte: pl. *A megégetett asszony, A falbaépített asszony, Az elcsalt anyja, A rabolt feleség, A zsvány felesége, A gazdag asszony anyja, A halálraitélt húga, A halálra táncoltatott leány, A megesezt leány, Leányanya siralma, A rossz feleség, A három árva, A szerelem próbája, A gúnáros leány*. A rabénekek és keservesek című fejezetben közölt 29 változatot 9 típusba sorolta be, míg a 39 betyárballada változatát 12 típusba csoportosította. Az új balladák között 81 balladaszöveget tett közzé, azokat pedig 21 típusba sorolta (Ráduly 1975: 8–9). Kihangsúlyozzuk, hogy Ráduly János korszerű néprajzi és szociológiai módszerekre támaszkodva, szakszerűen vizsgálta és elemezte, hogy a különböző társadalmi, nemi és nemzedéki csoportokhoz tartozó kibédi személyek milyen sajátos balladamerettel rendelkeznek (Faragó–Ráduly 1969, Ráduly 2002).

Konsza Samu és Albert Ernő elsősorban Sepsiszékre koncentráló háromszéki gyűjtéseit 1970–1984 között Pozsony Ferenc folytatta tovább az orbai- és kézdizéki falvakban, ahol 37 településen összesen 306 balladaváltozatot gyűjtött össze, azok közül pedig 1984-ben megjelent kötetében csak 144 variánst tudott közzétenni. A 64 klasszikus balladát 18, a 14 rabéneket 4, a 19 betyárballadát 8, a 25 újbballadát 14, a 22 helyi népbal-

ladát pedig 5 típusba sorolta (Pozsony 1984: 24). Albert Ernő sepsiszéki és Ráduly János kibédi eredményeihez hasonlóan, ő is azt tapasztalta a Fekete-ügy folyó medencéjében fekvő falvakban, hogy a legveretesebb klasszikus magyar népballadák (pl. *A falba épített feleség*, *Az elcsalt anya*, *A zsvány felesége*, *Három árva*, *A két kápolnavirág*, *A hajdúktól meggyilkolt leány*, *Az ismeretlen udvarló*, *A szeretet próbája*, *Kétféle menyasszony*, *A kedvese után haló legény*) a 20. század utolsó harmadában már csak a magyar ajkú cigányok halottvirrasztóiban éltek késői, ritualizált életüket (Pozsony 1980, 1981, 1984).

Konsza Samu, Albert Ernő és Pozsony Ferenc háromszéki gyűjteményei összesen 97 helységből 614 megjelentetett balladaszöveget és 125 dallamot tartalmaznak. Habár a kutatók már a 19. század végén és a 20. század elején nagyon polgárosult vidéknek tartották Sepsit, Kézdi- és Orbaiszékét, a térségben összegyűjtött és közölt balladaanyag azt is jelzi, hogy Háromszék a magyar balladagyűjtések terén az egyik legkutatottabb tájegységünk, ahol egészen az 1962-es kollektivizálásig viszonylag gazdag szóbeli költészet maradt fenn organikus módon (Fargó 1998: 31).

Csíkszék falvaiban csak a 19–20. századok fordulóján, Bartók Béla és Kodály Zoltán nemzedéke végzett szakszerű népzenei gyűjtéseket. Vargyas Lajos 1976-ban megjelent szintézise alapján Albert Ernő számolta össze, hogy elődei Gyergyóban, Csíkban és Kászonokban összesen 268 népballadát rögzítettek (Albert 2004: 36–37). Azonban a korábbi gyűjtések területi aránytalanságai, hézagosságai arra késztették Albert Ernőt, hogy saját szülőföldjén újabb rendszeres terepgyűjtéseket végezzen. A több évtizeden át végzett kutatásainak az eredményeit végül is 2004-ben tudta nyomtatásban megjelentetni. Kötetében összesen 202 ballada szövegét publikálta, számos ritka, régi balladatípus csiki változatát közölte: pl. *A falba épített feleség*, *A két kápolnavirág*, *Az elcsalt anya*, *A gazdag asszony anyja*, *A fia rabolta anya – A török rabolta gyermek anyja*, *A gyermekgyilkos leányanya*, *A zsvány felesége*, *Szerető átkozása*, *A mérget ivó legény*, *Szerelemből jött a világra*, *Nem volt hű szerető*, *A megesett leány*, *Az idegenben megesett leány*, *A kedvese után haló legény*, *Leányanya siralma*, *Az öngyilkos leányanya*, *A halálra táncoltatott leány*, *Három árva*, *A halálra ítélt húga*, *A rossz feleség*, *A szerelem próbája*, *A gyáva legény*, *A gyáva szerető*, *A hitetlen férj*, *A megcsalt férj*, *A tárgyak lázadása*, *A megszólaló halott* (Albert 2004: 301–317).

Albert Ernő gyűjteménye azt bizonyítja, hogy a kevésbé kutatott, szíkatolikus csíki falvakban egészen a 20. század közepéig, tehát az 1962-es kollektivizálásig, nagyon gazdag klasszikus, régi stílusú balladaanyag (1–64) élt. A kötetben közölt rabénekek és keservesek (65–76), betyárdalok (77–104), valamint új és helyi balladák nagy száma (105–202) pedig az új stílusú balladák itteni elterjedését, meghonosodását és népszerűségét is tükrözi (Albert 2004: 317–336).

Imets Dénes 1970-ben jelentette meg *Repülj, madár, repülj* című kötetét, melyben 23 csíkmenasági balladát és balladás dalt tett közzé: pl. *A falba épített feleség, Kádár Kata, A csodahalott, A halálra ítélt húga, A halálra táncoltatott leány, A szerelem próbája, Megöltek egy legényt, A bárókisasszony, Leégett a cserény, Az anyagyilkos fiú, A magzatgyilkos anya, A medvétől megölt legény* stb.¹⁴

Lőrincz Ilona és Lőrincz József, Udvarhelyszéken dolgozó pedagógus házaspár még az 1970–80-as években gyűjtötte össze a Székelypetken élő népballadákat, azonban eredményeiket csak pár évtizeddel később, 2014-ben tudták önálló kötetben megjelentetni (Lőrincz I. – Lőrincz J. 2014). Gyűjteményük a régi stílusú balladák sorában tartalmazza *A falba épített feleség, A halálra táncoltatott lány, A megesett leány, A három árva, A gúnaras lány, A házasság királyfi, A gazdag feleség, A rossz feleség* és *A megcsalt férj* helyi változatát, továbbá különböző betyárokról (Rózsa Sándor, Patkó Bandi, Fábíán Pista, Bogár Imre) szóló balladákat, dalokat és keserveket. Székelypetken egészen a 20. század második feléig népszerűek voltak az új stílusú alkotások (pl. *A megszóltó halott, A bárókisasszony, A szülőgyilkos leány, A gyermekgyilkos anya, A meggyilkolt szerető, A gróf és az apáca, Vadász és leánya* stb.). Figyelemre méltó, hogy ebben a térségben is számos helyi ballada keletkezett az új stílus jegyében (Lőrincz I. – Lőrincz J. 2014: 5–6).

Összegzés

A 19. század közepétől kibontakozott folklórkutatások feltárták, hogy a magyar népballada-költészet remekművei a nyelvterület keleti peremterületén, a Székelyföldön maradtak fenn a legnagyobb számban és legto-

¹⁴ Imets 1970. Lásd Albert 2004: 30–31.

vább. Ezt a tényt elsősorban a régió sajátos természetrajzi, történelmi, társadalmi, gazdasági, felekezeti, etnikai és kulturális viszonyai idézték elő. „A magyar népballada a székely népballadában érte el fejlődése legmagasabb csúcását; a székely népballadában teljesedtek ki a legjellemzőbb sajátosságai” (Faragó 1973: 62–63).

Mivel az organikus balladaéneklés gyakorlata a 20. század végén a Székelyföldön is befejeződött, egyre sürgetőbbé vált a levéltári források rendszeres áttekintése, szakszerű feldolgozása, valamint az archívumokban végzett kutatások révén feltárt szövegek mielőbbi közreadása. Ezt messzemenően elősegítheti, hogy az 1989-es rendszerváltozás után az erdélyi kutatók számára is elérhetőkké váltak a hazai és a magyarországi archívumok, levéltárak és dokumentációs könyvtárak.

Olosz Katalin az elmúlt bő fél évszázadban rendszeres levéltári kutatásokat végzett, elsősorban hazai és magyarországi adattárakban, valamint különböző szakkönyvtárakban. Az utóbbi évtizedekben nyomtatásban megjelent kiemelkedő szakmai eredményei, rangos közleményei azt bizonyítják, hogy milyen jelentős mennyiségű, eddig feltáratlan, ritka balladaszöveg rejtőzködött különböző levéltárakban, központi és vidéki periodikákban (Olosz 2001, 2003, 2009a, 2009b, 2011, 2013, 2015).

Olosz Katalin érdeme, hogy elsősorban ismeretlen kéziratos források, hagyatékok, magánlevelek és sajtóban közölt gyűjtések, publikációk segítségével szakszerűen rekonstruálta és megszerkesztette Kriza János *Vadrózsák* című székely gyűjteményének második kötetét, valamint Szabó Sámuel és Kanyaró Ferenc balladagyűjteményeit (Szabó S. 2009, Kriza 2013, Kanyaró 2015). A szövegkorpuszokat bevezető, monografikus igényű kutatástörténeti tanulmányaiban pedig szakszerűen bemutatta, pontos szövegfilológiai forrásvizsgálat, szakmai apparátus segítségével pedig kiértékelte és árnyalta Benedek Elek, Kanyaró Ferenc, Kriza János, Szabó Sámuel, Viski Károly balladagyűjtéseinek szakmai, tudományos eredményeit és jelentőségét (Olosz 2003: 60–69, 2009a: 15–129, 2011: 9–24, 2013: 17–97, 611–643, 2015: 27–140). A három szövegkorpusz összeállításával és kiadásával, valamint a gyűjtemények nagyon pontos kutatástörténeti, szövegfilológiai kontextualizálásával Olosz Katalin voltaképpen gyökeresen átírta, átrendezte a magyar balladakutatókról és gyűjteményeikről eddig kialakított, megszerkesztett képet, hierarchiát és kánonokat, amit a nemzet- és kultúraépítés sűrű forgatagában elődei kialakítottak, kimerevítettek (Niedermüller 1991: 15–23, Szakál 2017: 1–31).

Szintén ő mutatott rá, hogy megfelelő szakképzés, intézményrendszer és támogatáspolitikai hiányában a Székelyföldön oktató tanárok, kollégiumi diákok milyen fontos szerepet játszottak a népballadák kutatásában és lejegyzésében (Olosz 2017, 2018).

A 20. századi magyar folklórisztikában Vargyas Lajos foglalkozott módszeresen a magyar népballadák kialakulásával, történeti rétegeivel, a honfoglalás előtti hősepikához fűződő kapcsolatával, komparatív elemzésével (Vargyas 1976: I. 57–68, 1976: II. 59–65). Az ő nyomdokain haladva Demény István Pál vizsgálta szakszerűen, hogy a magyar balladák (pl. *Kerekes Izsák*, *Molnár Anna*) szövegei milyen hősénekekre jellemző motívumokat (pl. lányszöktetés, alvó hős költögetése, fa alatti fejbenezés stb.) őriztek meg, s azok mennyire rokoníthatók a székelyföldi középkori templomok falán megmaradt falfestmények hasonló elemeivel, jeleneteivel (Demény 1980: 47–131, 1997: 253–262, Vargyas 1999: 5–10).

A magyar és a székelyföldi népballadák dallamának és szövegének kapcsolatával eddig viszonylag kevesen foglalkoztak (Vargyas 1976. I: 209–246). Vargyas Lajos elemzéseiben azt emelte ki, hogy a magyar balladákat rendszerint strófikus dallamokra énekelték, melyek ritkán kapcsolódtak csak egy ballada szövegéhez – „vagyis dallam és szöveg éppenúgy váltogatja egymást, mint a lírai dalok esetében, s mint ahogy ez tudomásom szerint az európai népek dalaiban általános. A legtöbb ballada-dallamot tehát lírai szöveggel is éneklik, és legtöbbjüket különböző balladával is, amint egy-egy ballada szövegét is többnyire sokféle dallamra húzzák rá” (Vargyas 1976. I: 210).

A magyar balladaszövegek és a tánc közötti kapcsolatáról pedig a következő szakmai véleményét fogalmazta meg: „Le kell számolnunk egy örökölt és át nem gondolt tudós hagyománnyal: a ballada nem az ének és tánc egységét jelenti, hanem egy sajátos szövegműfajt, amit mindig énekelnek, és ritkán, ha a dallam megengedte, más hasonló dalok közt bizonyára táncoltak is” (Vargyas 1976. I: 246).

Kiemeljük, hogy a háromszéki, csíki és kibédi balladákat tartalmazó kiadványok rendszerint magvas, szakszerű dallammutatókat tartalmaznak (Albert 1973: 544–545, 2004: 337–338, Ráduly 1975: 193–195). A felső-háromszéki anyagot tartalmazó kötetben pedig Török Csorja Viola a dallamcsoportok és a balladatípusok, valamint a szövegek és a dallok kapcsolatát szakszerűen csoportosította, informatív táblázatokba szerkesztve mutatta be (Pozsony 1984: 290–296).

Faragó József és Vargyas Lajos foglalkozott a magyar népballadák területi elterjedésével (Faragó 1966). Mindketten kiemelték, hogy Erdély, és azon belül Székelyföld, a régi közös magyar hagyományból éppen a sajátos történelmi, társadalmi, természetrajzi viszonyainak köszönhetően, jóval több és régiesebb folklóralkotást, balladát őrzött meg. Mivel a magyar nyelv- és folklórterület nyugati és centrális részein viszonylag korábban kibontakozott a polgárosodás és az urbanizáció, éppen ezért csak Erdélyben gyűjtötték össze a következő régi, klasszikus stílusú balladákat: *Elégetett házasságtörő, Két rab testvér, Vitéz és kegyes, Hajdúkkal induló leány, Gazdag asszony anyja, Szolgával szerelmeskedő lány, Császár tömlőcéből szabadult úrfiak, Két királygyermek, Mezőbándi úrfi, Pogány király leánya, Visszavitt menyasszony* stb. A kutatók csak Moldvában, a székelyes csángó falvakban rögzítették a következő típusok változatait: *Lengyelországba eladott menyasszony, Katonák által elrabolt leány, Esküvőre hazatérő kedves, Magyar császár Lázár fia, Langos szép Ilona, Tündér Ilona, Talányfejtő leány* stb. (Vargyas 1976. I: 171–176). Az 1764-es madéfalvi veszedelem után Moldvába menekült székelyek szinte napjainkig jelentős balladaköltészetet őriztek meg. Vargyas Lajos összesítése szerint a kutatók Erdélyben és Moldvában nagyon ritka balladatípusok változatait találták meg: pl. *Szívtelen anya, Mennybe vitt leány, Két kápolnavirág, A hajdúkkal induló leány, Megölt havasi pásztor, Húségpróba, Párjavesztett gerlice, Ügyes házasságtörő asszony, Este guzsalyosban* stb.¹⁵

Faragó József viszonylag korai, 1966-ban megjelent dolgozatában közölte, hogy a kolozsvári Folklór Intézet archívumában akkor összesen 1505 hazai (Partiumban, történeti Erdélyben és Moldvában gyűjtött) magyar népballadát őriztek, melynek bő egyharmadát a Székelyföldön (Gyergyó, Csík, Kászon, Háromszék, Udvarhelyszék területén) rögzítették (Faragó 1966: 566). Szűk három évtized múlva ugyanott már 3230 erdélyi és moldvai balladát tartottak számon, melyből 1300 balladát a Székelyföldön jegyezték le. Tehát a második világháborút követő fél évszázadban a hazai balladaváltozatok szinte felét a magyar nyelvterület keleti peremvidékén, a Székelyföldön gyűjtötték (Faragó 1998: 30). A magyar népballada-költészet területi előfordulásával foglalkozó kutatók rendsze-

¹⁵ Vargyas 1976. I: 171. Lásd még Pozsony 1980.

rint kiemelték, hogy a Székelyföldön egészen a 19. század végéig még jelentős számú klasszikus népballada élt organikus módon. Arra is rámutattak, hogy a régi székelyföldi balladák hősei gyakran történeti (nemesi) családok (*Barcsai, Báthori, Bethlen, Budai, Fogarasi, Kálnoki, Rákóczi*) nevét viselik (Faragó 1998).

Albert Ernőnek, valamint diákjainak és munkatársainak köszönhetjük, hogy még a szerves balladaéneklés befejeződése előtt összeállított és megszerkesztett két *regionális* (csíki és háromszéki) balladagyűjteményt (Albert 1973, 2004). Ráduly János pedig több évtizeden át vizsgálta a marosszéki Kibéden élők balladaismeretét, majd kutatásainak eredményeként 1975-ben összeállított és megjelentetett egy reprezentatív *lokális* balladagyűjteményt (Ráduly 1975).

Első ízben Ráduly János vizsgálta meg a Kis-Küküllő völgyében fekvő Kibéden, hogy a népballadák, az 1962-es kollektivizálást követő évtizedben, milyen helyet foglaltak el a falu éneklési gyakorlatában és köztudatában. Korszerű, *szociológiai* módszerekkel vizsgálta meg, hogy a különböző nemzedékekhez, nemi és társadalmi csoportokhoz tartozó egyének milyen balladaismerettel rendelkeznek a faluban (Faragó–Ráduly 1969, Ráduly 2002: 342–353). Megjegyezzük, hogy Seprődi János (1874–1923) szülőfalujában 22 kibédi népballada szövegét és dallamát jegyezte le még a 20. század első évtizedében, ahol Ráduly János az 1960-as években, céltudatos, kitartó munkával már 50 balladatípus 150 változatát tudta még összegyűjteni (Faragó–Ráduly 1969: 505). Helyszíni kutatásai során összesen 1210 személy balladatudására kérdezett rá. Átfogó vizsgálata szerint a klasszikus népballadák már Kibéden is kiveszőben voltak az 1962-es kollektivizálást követő évtizedben a falu szerves éneklési gyakorlatából, s csak páran ismertek néhány új stílusú és helyi balladát. A megkérdezettek jelentős része már általában a magyar irodalmi tankönyvekben vagy különböző nyomtatványokban találkozott népballadákkal (Faragó–Ráduly 1969: 508–510).¹⁶ Ráduly János nyomdokain haladva, szintén kérdőíves módszer segítségével feltártuk és bemutattuk, hogy a különböző generációk, nemi csoportok, családok tagjai milyen balladákat ismertek 1970–1984 között az orbszéki Zabolán (Pozsony 1984: 24–26).

---

¹⁶ A kutatás utóéletéről lásd még Ráduly 2002.

Az erdélyi balladakutatók sorában első ízben Rédiger Ödön vizsgálta meg Szabédon még 1895–1896-ban Dimény Mózesné Szabó Anna ballada- és daltudását. Terepkutatásait tudós tanára, Kanyaró Ferenc irányította (Rédiger 2009).

A második világháborút követő évtizedekben Ráduly János alkalmazta a magyar folklorisztika *egyéniségkutató* módszerét. Kibédi balladagyűjtései során arra törekedett, hogy feltárja egyetlen énekesének a folklórtudását. Majlát Józsefné Ötvös Sára, magyar ajkú cigányasszony teljes népballada-ismeretét és tudását külön kötetben közölte, korszerű szempontok alapján vizsgálta és elemezte (Ráduly 1979). A klasszikus balladák közül Ráduly énekesse ismerte *A megégetett asszony*, *A falba épített asszony*, *Az elcsalt anya*, *A zsvány felesége*, *A halálra ítélt húga*, *A halálra táncoltatott leány*, *A megesett leány*, *A megszólaló halott*, *Leányanya siralma*, *A három árva*, *A szerelem próbája*, *A gúnáros leány helyi változatát*. A gyűjtőnek még 6 betyárballadát énekelt, de a rabénekek és keservesek 7 típusba besorolt 11 szövegváltozatát is kedvelte. Kiemeljük, hogy a kibédi asszony kivételes balladatudással rendelkezett, Ráduly János összesen 60 balladaváltozatot jegyzett le tőle, amit 45 típusba sorolt be (Ráduly 1979: 14).

Albert Ernő terepkutatásai során szintén követte a magyar egyéniségkutató iskola módszereit. 1957-től kezdődően folyamatosan gyűjtött a Gyergyói-medencében, ahol 1971-ben Ditróban ismerkedett meg Ádám Joákimné Kurkó Juliannával, majd látván kivételes ballada- és dalismeretét, egy év alatt tudatosan lejegyezte a ditrói asszony énekeit. Gyűjteményét első ízben csak 1989-ben tudta kiadni (Albert 1989), majd annak második, bővített, cenzúrázatlan változatát 2017-ben jelentette meg Sepsiszentgyörgyön, melyben végül is 28 balladaváltozatot közölt (Albert 2017). A ditrói asszony a következő magyar balladatípusokat ismerte: *A falba épített feleség*, *A két kápolnavirág*, *Az elcsalt anya*, *A gazdag asszony anyja*, *A zsvány felesége*, *A megesett leány*, *Leányanya siralma*, *A halálra táncoltatott leány*, *Három árva*, *A rossz feleség*, *A szerelem próbája*, *A gyáva legény*, *A betyár leányruhában*, *A gyermekgyilkos leányanya*, *A bebörtönzött leány* (Albert 1989: 148–164).

Összehasonlítóképpen megjegyezzük, hogy Kallós Zoltán moldvai csángó énekes, Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa (1894–1970) összesen 24 típusba besorolt 26 balladaváltozatot ismert (Kallós 1973: 161–163).¹⁷

¹⁷ Lásd <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%A1lyka.html> (Utolsó megtekintés: 2020. máj. 9.)

A szintén Klézsén élő Lőrinc Györgyné Hodorog Lucától (1920–1990) az 1980-as években 30 balladatípus több változatát sikerült összegyűjtenünk (Pozsony 1994: 251–255). Ugyanakkor Seres András is számos balladát (*A kegyetlen anyós, A kegyetlen anyja, A falba épített asszony, A gazdag feleség, A zshivány felesége, A három árva, Guzsalyasban* stb.) lejegyzett a székelyes csángó nyelvjárást beszélő Lőrinc Györgynétől (Seres–Szabó 1991).

Az elmúlt százötven év alatt több kutató megállapította, hogy a balladaszövegek és a dallamok egy-egy régióban, településben, egyén életében folyamatos változásban vannak. Ortutay Gyula már 1935-ben megfogalmazta, hogy a közösségi normák, stílus, szelekció rendszerint „mederbe szorítják, közösségivé formálják az egyéni javaslatokat. De ebben a mederben az anyag élő, hullámzó, változó valóság, állandóan újjászülető alkotás, melyet gyarapít, színez, módosít az egyéni munka, egyéni változás” (Ortutay 1935: 40).

A székelyföldi népballadákkal foglalkozó stúdiumok sorában külön színfoltot alkot Antal Árpád, kolozsvári irodalomtörténész tanulmánya, melyben azt mutatta be, hogy az osztrákok által Kézdiványban, 1829 őszen sócsempészésért könyörtelenül kivégzett, 24 éves Balog Józsiról hogyan született előbb búcsúztató, majd helyi siratóének és új stílusú népballada (Antal 1962). Monografikus igényű összefoglalásában csak egyetlen háromszéki, helyi vonatkozású balladatípus *kialakulását, elterjedését és változását* mutatta be. A rendelkezésére álló változatok segítségével pedig szakszerűen megrajzolta a Háromszéken keletkezett ének térbeli elterjedését, valamint alapszövegének variálódását (Antal 1962: 27–67).

Olosz Katalin Dávid Dezső torjai balladájának keletkezését, első változatát, valamint 15 évvel később rögzített variánsát hasonlította össze (Olosz 1971). Pontosan dokumentált tanulmányában bemutatta, hogyan született meg 1950-ben, más újstílusú, helyi gyilkosságokat megverselő balladák (pl. Barna Jancsi) elemeinek és formuláinak a felhasználásával a Dávid Dezsőről szóló torjai népballada alapszövege, majd az hogyan alakult a tragikus eseményt követő tizenöt éven át (Olosz 1971, 2003: 11–18).

Keszeg Vilmos foglalta össze a helyi népballadák szövegeinek sajátos kontextusait, beszédmódját és kommunikációs funkcióit. Tanulmányában kiemelte, hogy egy adott közösség az emlékezetében tárolt szöveganyaggal végül is sajátos információkkal fedi le az ott élők életterét. A szélesebb körben elterjedt tragikus eseményeket első ízben rendszerint

olyan helyi írástudók örökítették meg, akik általában részleteikben ismerték a helyi közösségeket megdöbbentő tragikus történeteket. A lokális balladák szövegeiben előforduló sajátos retorikai fordulatok legtöbbször emelkedett, stilizált beszédmódot valósítottak meg. Mivel az énekekbe rendszerint korábbi, szélesebb körben elterjedt balladák formuláit is beépítették, a lokális balladaszövegekben reprezentált történetek nem mindig fődték teljesen a megtörtént, valós eseményeket. A balladák leggyakrabban csak azt rögzítették, amit a helyi közösség fontosnak és megörökítésre méltónak vélt. A búcsúztató jellegű szövegek pedig sok esetben szervesen beépültek a temetési szertartás szerkezetébe, így búcsút, életrajzot, családi kapcsolatokat, meditációt, végrendekezést, a halott túlvilági nyugalmát, integrációját valósították meg, azt erősítették és reprezentálták. Miközben kifejezték a lokális csoport sajátos múlttudatát, emlékezetét és morális értékrendjét, ugyanakkor értelmező, interpretatív közösséggé is alakították a helyi csoportot. Ahogy a helyi balladák eltávolodtak térben és időben a tragikus események konkrét, jól ismert helyszíneitől, azok egyre inkább csak egzotikus történeteket megfogalmazó szövegekké váltak (Keszeg 2008: 109–144).

Viszonylag kevesen foglalkoztak a balladaéneklés alkalmával, az énekesek előadásmódjával, az előadó és a hallgatóság viszonyával, testtartásával, mimikájával, a tragikus jellegű balladatörténetek érzelmi átélésével (Ráduly 1975: 20–23, Pozsony 1984: 58–60). Ráduly János gyűjtései szerint Kibéden, egészen az 1960-as kollektivizálásig, a fonó volt a balladaéneklés legfontosabb színtere és alkalmá, ahol általában a jobb emlékezőképességgel rendelkező, rátermettebb idősebb asszonyok „történelmes énekekkel” (pl. *Az elcsalt anya*, *A halálra táncoltatott leány*, *A szerelem próbája*, *A megesett leány*) szórakoztatták az özsze gyűlteket. Azonban a faluban énekeltek kalákában végzett tollfosztó, kukoricahántás, aratás, kapálás, gyümölcszedés vagy éppen hagyományteremtés alkalmával is balladákat. Idősebb asszonyok még az otthon végzett munka közben is daloltak saját maguk vagy unokáik szórakoztatására. A helységben élő magyar ajkú cigányok elhunyt családtagjaik, rokonaik koporsója mellett, az estétől hajnalig tartó virrasztókban énekeltek drámai jellegű balladákat, keserves dalokkal együtt. Ezek a közös vagy egyéni alkalmak rendszerint lehetőséget nyújtottak nem csak a balladák előadására, hanem azok átadására és megtanulására is (Ráduly 1975: 20–23).

A kibédi Ötvös Sára első dalait és balladáit még otthon, családi környezetben tanulta. Fiatal korában a fonóházakban már nagy figyelemmel hallgatta az idősebb asszonyok dalolását. Családalapítás után pedig rendszerint kisebb gyermekeinek, majd unokáinak énekelt, de nagyobb mezőgazdasági munkák (aratás, kapálás, kukoricatörés, gyümölcszedés) idején is tanult és énekelt balladákat. Idősebb korában saját otthonában láb-törő fonása közben is dalolt, de besegített a halottvirrasztókban, a kopersó mellett zajló közös éneklésbe is (Ráduly 1979: 22–26). Ráduly János azt figyelte meg, hogy a faluban ilyenkor rendszerint *A három árva*, *A zsvány felesége*, *Voltál, anyám, voltál*, *Látom az urakat írni*, *Feleség-sírató* balladákat énekelték, más lírai dalokkal, keservesekkel együtt. A dalokból és balladából álló énekfüzérek előadásában mindig a legtiszteltebb és a legtehetségesebb énekeseknek volt kitüntetett szerepe. „Amilyen kántori szerepet játszott: mindig ő kezdte el a halott mellett az éneklést, s ezt az egybegyűltek tovább folytatták. Fő feladata a megfelelő dalvezetés biztosítása, illetőleg az énekfűzér kialakítása, a szövegek összekapcsolása” (Ráduly 1978: 246).

A háromszéki idősebb székely és magyarajkú cigányasszonyok egyéni vagy csoportos előadásmódját rendszerint az ünnepélyesség jellemezte, akiket legtöbbször meghatódottsággal hallgattak. „Az énekesek ölkébe tett kézzel, kissé hajlott háttal ülnek. Éneklés közben az arcuk merev, sem mimikával, sem gesztusokkal nem kísérik. Fejüket kissé lehajtják, szemüket leggyakrabban becsukják, s átszellemülve átadják egész lényüket a ballada előadásának. Csak egy-egy líraiabb betétnél válik reszketősebbé a hangjuk, s utat engednek néhány legördülő könnycseppnek” (Pozsony 1984: 58–59).

A klasszikus és új stílusú balladákat a Székelyföldön sok esetben idősebb, magányosan élő asszonyok énekelték, azonban leggyakrabban családi körben (lakodalom, keresztelő, virrasztó alkalmával), különböző közösségi munkák (fonó, kaláka, aratás, kapálás, kukoricatörés) idején dalolták, de karácsonyi kántálásakor és búcsúk alkalmával is előadtak csoportosan legendaballadákat.¹⁸

Nemrég Olosz Katalin hívta fel figyelmünket arra, hogy Vass Tamás az erdővidéki Felsőrákos fogadójában 1867-ben személyesen is megfigyelte és

¹⁸ Keszeg 2010. <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=39> (Utolsó megtekintés: 2020. ápr. 18.)

leírta két kiváló énekes vetélkedését, akik előbb zsoltárok éneklésével akarták bizonyítani kivételes dallam- és szövegtudásukat, memóriájukat és zenei tehetségüket, majd az énekes párbaj végén egyikük rázendített előbb a *Dancsuj Dávid*, majd *A zsvány felesége* balladájára (Olosz 2000: 241).

Már a *Vadrózsák* megjelenésétől kezdődően többen foglalkoztak a magyar népballada-típusok európai párhuzamaival, a szomszédos népeknél élő párhuzamok, variánsok jellegzetességeivel, egy-egy balladatéma vándorlásával, más nyelvű, felekezetű és kultúrájú közösségekben való meghonosodásával. A hazai kutatótársadalom többségi tagjai a 20. század második felében általában szívesen fogadták, ha a magyar folkloristák olyan interetnikus kapcsolatokat, kölcsönhatásokat elemeznek, melyek bizonyítják, hogy a kisebbségben élő magyarság milyen kulturális javakat, balladákat vett át a szomszédságában élő többségi románságtól (lásd Faragó 1977: 395–544, 2005: 587–732). „Védekezés volt ez a hivatalos román művelődés- és tudománypolitikával szemben, mely hol szívesen látta, hol szorgalmazta, majd erőltette az ilyen irányú vizsgálatokat. Védekezés volt a múlttal szemben is. A békében élés vágyának kifejeződése és a rosszul értelmezett történelmi lelkiismeretből fakadó kisebbségi érzés palástolása. Akár meggyőződésből fakadt, akár nem, egyoldalúságával elfedte az igazságot” (Kósa 1991: 198).

*

A székelyföldi magyar népballadákat már a 19. század közepétől kezdődően fokozott értelmiségi érdeklődés övezte, szervesen beépültek a magyar nemzeti irodalom, költészet központi szövegbázisába, legművészibb típusait (*Kőműves Kelemenné*, *Kádár Kata*) pedig 1867 után beszerkesztették a népiskolai tankönyvekbe is. Közvetlenül az első világháború után, 1921-ben Benedek Elek külön kötetben adta ki az addig összegyűjtött legszebb székely népballadákat (Benedek 1921). Ortutay Gyula 1935-ben jelentette meg *Székely népballadák* című, Buday György drámai erejű fametszeteivel díszített válogatását, melynek újabb kiadásai 1940-ben, 1948-ban és 1979-ben láttak nyomdafestéket (Ortutay 1935). A kötet lengyel nyelvű fordítása pedig 1943-ban jelent meg (Ortutay 1943). Jelentős székelyföldi anyagot közölt az 1968-ban, Kríza Ildikóval együtt szerkesztett *Magyar népballadák* című, szakszerű apparátussal ellátott válogatásában is (Ortutay–Kríza 1968). Csanádi Imre és Vargyas Lajos 1954-ben kiadott *Röpülj páva*,

röpij, Faragó József 1956-ban Bukarestben megjelentetett *Diófának három ága*, a Kolozsvárt kiadott *Gyönyörű Bán Kata*, valamint Vargyas Lajos 1979-ben Budapesten kinyomtatott *Balladáskönyv* című kötete is tartalmazza a legpatinásabb, Székelyföldön addig összegyűjtött népballadákat (Csanádi–Vargyas 1954; Faragó 1956, 1973; Vargyas 1979).

Sürgető, elnapolhatatlan tudományos feladatnak véljük egy szakszerű filológiai apparátussal ellátott, az összes publikált és levéltárban őrzött balladaváltozatot összesítő, korszerűen tipologizált magyar balladakatalógus összeállítását és megjelentetését.

Mivel a székelyföldi népballadák az ősszmagyar és az európai kulturális örökség igen becses részét alkotják, egyre sürgetőbbnek véljük a székely népballadák rendszeres összegyűjtését, áttekinthető, kereshető balladatarba való szerkesztését, korszerű kritikai kiadását és világhálón való megjelenítését, tehát elérhetőségének szélesebb körben való biztosítását (lásd Faragó 1998). Megjegyezzük, hogy a Kriza János Néprajzi Társaság 2013-ban nyitotta meg az érdeklődők előtt a folyamatosan bővített, javított erdélyi és moldvai magyar digitális balladatarat.¹⁹

Mivel a Székelyföldön összegyűjtött balladaanyag az ősszmagyar ballada- és népköltészet igen jelentős, becses részét képezi, nagyon fontos feladatnak véljük, hogy szakszerű elemzések, monografikus összefoglalások, tanulmányok készüljenek a székely népballadák alapvető, specifikus formai és tartalmi sajátosságairól, ősszmagyar és európai kapcsolatairól, vonatkozásairól és jelentőségéről.

Szakirodalom

Albert Ernő

1973 *Háromszéki népballadák*. Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye.

Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1989 *Édesanyám sok szép szava. Ádám Joákimné Kurkó Julianna énekei*. Albert Ernő gyűjtése. Kriterion Könyvkiadó, București.

¹⁹ Lásd <http://www.kjnt.ro/balladatar/a-balladatarrol> (Utolsó meglekintés: 2015. jan. 17.)

- 1998 *Sok szép cigányleány. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népdalok és balladák.* Kovászna Megyei Népi Alkotások Háza, Sepsiszentgyörgy.
- 2000 *Szabad madár. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népköltészet és levéltári okmányok.* Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
- 2004 *A halálra táncoltatott leány. Csíki népballadák.* Albert Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy.
- 2017 *Édesanyám sok szép szava. Ádám Joachimné Kurkó Julianna énekei.* Gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Albert Ernő. Második, bővített kiadás. Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
- Almási István
- 2009 *A népzene jegyében. Válogatott írások.* Európai Tanulmányok Alapítvány. Kolozsvár.
- Antal Árpád
- 1962 Balog Józsi balladája keletkezésének és változásainak kérdéséhez. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* VI. (1) 27–67.
- Antal Árpád – Faragó József – Szabó T. Attila
- 1971 *Kriza János.* Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Arany László – Gyulai Pál (szerk.)
- 1872 *Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből.* (Magyar Népköltési Gyűjtemény I.) Athenaeum, Pest.
- Bartók Béla
- 1908 Székely népballadák. *Ethnographia* XIX. 43–52, 105–115.
- Benedek Elek
- 1885 *Székely tündérország. Székely népmesék és balladák.* Pallas, Budapest.
- 1921 *Székely népballadák.* Pantheon Irodalmi Intézet, Budapest.
- Csanádi Imre – Vargyas Lajos
- 1954 *Röpülj páva, röpj. (Magyar népballadák és balladás dalok.)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Demény István Pál
- 1980 *Kerekes Izsák balladája. Összehasonlító-tipológiai tanulmány.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- 1997 *A magyar szóbeli hősepika.* Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- 2004 *Háromszéki és kalotaszegi ácsolt ládák.* Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- Domokos Pál Péter
- 1937 Régi csíki népdalok. *Erdélyi Múzeum* XLII. (4) 319–338.

Erdélyi János

1846 *Népdalok és mondák*. I. Beimel József, Pest.

1847 *Népdalok és mondák*. II. Beimel József, Pest.

1848 *Népdalok és mondák*. III. Magyar Mihály, Pest.

Faragó József

1966 Magyar népballadák Romániában. *Ethnographia* LXXVII. (4) 566–568.

1973 Háromszéki népballadák. In: Albert Ernő – Faragó József: *Háromszéki népballadák*. Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye. Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–51.

1977 *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1979 Kóváry László székely balladagyűjtése 1852-ben. *Ethnographia* XC. (3) 382–387.

2002 Kriza János és a Vadrózsák. In: Uő (szerk.): *Vadrózsák*. Kriza János Székely Népköltési Gyűjteménye Faragó József gondozásában. Második kiegészített kiadás. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 5–33.

2005 *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

Faragó József (szerk.)

1956 *Diófának három ága. Székely népballadák*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest.

1973 *Gyönyörű Bán Kata. Régi magyar népballadák*. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Faragó József. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár.

1998 *Ószékely népballadák*. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.

Faragó József – Ráduly János

1969 A népballadák egy romániai magyar falu mai köztudatában. *Ethnographia* LXXX. (4) 504–513.

Gegő Elek

1838 *A' moldvai magyar telepekről*. A' Magyar Tud. Academia elébe terjesztve P. Gegő Elek, Sz. Ferencz' szerzetebeli magyar hitszónok, 's magyar tudós társasági levelező tag által. Két toldalékkal 's Moldvaország abroszával. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel, Az Academia' költségein, Budán.

Imets Dénes

1970 *Repülj, madár, repülj... Menasági népdalok és népballadák*. Gyűjtötte Imets Dénes. Népi Alkotások Háza, Csíkszereda.

Jagamas János – Faragó József (szerk.)

1974 *Romániai magyar népdalok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Kallós Zoltán

1973 *Új guzsalyam mellett. Éneklettem én özvegyasszon Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa hetvenhat esztendő koromban Klézsén Moldvában*. Lejegyezte és jegyzetekkel ellátta Kallós Zoltán. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Kanyaró Ferenc

1906a Régi székely balladák. *Erdélyi Múzeum* XXIII. (1) 49–52.

1906b Székely balladák. *Ethnographia* XVII. (4) 232–242.

1909 Régibb székely népballadák változatai. *Erdélyi Múzeum* XXVI. (4) 335–342.

2015 *Erdélyi népballadák és epikus énekek 1892–1905*. Kritikai kiadás. Kanyaró Ferenc szétszóródott hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Keszeg Vilmos

2008 A lokális ballada: beszédmód és kontextus. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos – Szabó Árpád Töhötöm (szerk.): *Kultúrakutatások és értelmezések*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 109–144.

2010 Romániai magyar népballadák. <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=39> (Utolsó megtekintés: 2020. ápr. 18.)

Konsza Samu

1957 *Háromszéki magyar népköltészet*. Konsza Samu gyűjteménye. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely.

Kósa László

1991 Erdély néprajza. *Ethnographia* CII. (3–4) 197–211.

Kriza János

1863 *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Stein, Kolozsvár.

1956 *Székely népköltési gyűjtemény I–II*. Összesítő válogatás a kiadott és kéziratot hagyatékból. A verses részt Gergely Pál, a meséket Kovács Ágnes gondozta. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

- 2013 *Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok*. Második kötet. Kriza János és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Kriza János – Orbán Balázs – Benedek Elek – Sebesi Jób
- 1882 *Székelyföldi gyűjtés*. Szerkesztik és kiadják Arany László és Gyulai Pál. (*Magyar Népköltési Gyűjtemény* III.) Atheneum, Budapest.
- Kriza Ildikó
- 1982 A székely népballadák és a magyar népballada-költészet. In: Uő (szerk.): *Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 57–68.
- Kriza Ildikó (szerk.)
- 1982 *Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lőrincz Ilona – Lőrincz József
- 2014 *Székelypetki népballadák*. Gyűjtötte Lőrincz Ilona és Lőrincz József. Szerkesztette, az előszót írta, a jegyzeteket készítette Lőrincz József. Top Invest Könyvkiadó, Székelyudvarhely.
- Nagy Endre – Péter Sándor (szerk.)
- 2004 *Vadrózsa virága. Székelykeresztúri diákok népköltészeti gyűjtéséből*. Edelény–Sepsiszentgyörgy.
- Nagy Lajos
- 1858 Barsai. Ballada a nép ajkáról. *Kolozsvári Közlöny* III. (87) okt. 31. 361.
- Németh G. Béla
- 1982 A Vadrózsa-pör és Arany. In: Kriza Ildikó (szerk.): *Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 69–78.
- Niedermüller Péter
- 1991 A magyar folklór szövegbázisának megkonstruálása a 19. században. In: Hofer Tamás (szerk.): *Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 15–23.
- Olosz Katalin
- 1971 Egy népballada tizenöt éve. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XV. (2) 329–336.

- 2000 A magyar népköltészet egy elfelejtett gyűjtője: Vass Tamás. *Erdélyi Múzeum* LXII. (3–4) 337–345.
- 2001 Kanyaró Ferenc és az erdélyi magyar népballadakutatás. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 9. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 121–134.
- 2003 *Víz mentére elindultam. Tudománytörténeti, népismereti írások.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- 2009a Az erdélyi néphagyományok elfelejtett gyűjtője Szabó Sámuel. In: *Szabó Sámuel: Erdélyi néphagyományok 1863–1884.* Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet–Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely, 15–129.
- 2009b Rédiger Ödön szabédi gyűjtése 1895–96-ból. In: Rédiger Ödön: *Ne mondd, anyám, főd átkának. Dimény Mózesné Szabó Anna énekei.* Szabéd, 1895–1896. Rédiger Ödön gyűjtését Kanyaró Ferenc hagyatékából bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 7–42.
- 2011 Viski Károly balladagyűjtései a huszadik század elején. In: *Uő: Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 9–24.
- 2013 Történet egy százötven évig készülő könyvről. In: Kriza János: *Vadrózsák. Erdélyi hagyományok.* Második kötet. Kriza János és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 17–97, 611–643.
- 2015 Két kor küszöbén. Egy folklórgyűjtő tanár a 19–20. század fordulóján. In: Kanyaró Ferenc: *Erdélyi népballadák és epikus énekek 1892–1905.* Kritikai kiadás. Kanyaró Ferenc szétszóródott hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 27–140.
- 2017 Balladagyűjtő tanárok a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem diplomásai között. In: Keszeg Vilmos – Szakál Anna – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 25. *Néprajzkutatás Erdélyben: intézmények, kutatói életpályák, mentálítások.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 209–226.

2018 Diákgyűjtők az erdélyi és partiumi magyar népköltészet feltárásában (1845–1990). In: Keszeg Vilmos – Szakál Anna (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 26. Korszakok, életművek, események és eredmények az erdélyi néprajzkutatásban*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 67–106.

Ortutay Gyula

1935 *Székely népballadák*. Egyetemi Nyomda, Budapest.

1943 *Seklerskie ballady ludowe (Székely népballadák)*. Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, Budapeszc.

Ortutay Gyula – Kriza Ildikó

1968 *Magyar népballadák*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Ortutay Gyula, válogatta és jegyzetekkel ellátta Kriza Ildikó. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

Petrás Ince János

1979 Tudósítások. In: Domokos Pál Péter (szerk.): *...édes hazámnak akartam szolgálni...* Szent István Társulat, Budapest, 1293–1511.

Pozsony Ferenc

1980 A hajdúkkal útnak induló lány balladájának újabb változatai. *Nyelvés Irodalomtudományi Közlemények XXIV.* (1) 69–80.

1981 „Virrasztóbeli keserves nótáink”. Népballadák közössége és szertartása. *Korunk XL.* (10) 735–738.

1984 *Álomvíz martján. Fekete-ügy vidéki magyar népballadák*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1994 *Szeret vize martján. Moldvai csángómagyar népköltészet*. A klézsei Lőrinc Györgyné Hodorog Lucától gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Pozsony Ferenc. A dallamokat hangszalagról lejegyezte és sajtó alá rendezte Török Csorja Viola. (Kriza János Társaság Könyvtára, 2.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Ráduly János

1975 *Kibédi népballadák*. Gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1978 Balladaéneklés a kibédi virrasztóban. In: Dr. Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 245–251.

1979 *Elindultam hosszú útra. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadáit*. Gyűjtötte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

2002 Egy folklórtanulmány születése és pályafutása. Faragó József levélváltásai Ráduly Jánossal. In: Deáky Zita (szerk.): *Ünnepi kötet Faragó József 80. születésnapjára*. Györffy István Egyesület, Budapest, 342–353.

Rédiger Ödön

2009 *Ne mondd, anyám, főd átkának. Dimény Mózesné Szabó Anna énekei. Szabéd, 1895–1896*. Rédiger Ödön gyűjtését Kanyaró Ferenc hagyatékából bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Seprődi János

1974 *Válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Seres András – Szabó Csaba

1991 *Csángómagyar daloskönyv. Moldva 1972–1988*. Héttorony Könyvkiadó, Budapest.

Stoll Béla

1962 Két népballada-változat 1782-ből és 1809-ből. *Néprajzi Közlemények* VII. (1) 62–66.

Szabó Sámuel

2009 *Erdélyi néphagyományok 1863–1884*. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet–Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely.

Szabó T. Attila

1929 *Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI–XIX. századi kéziratos énekeskönyvei*. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 20.) Lapkiadó Nyomdai Műintézet R.-T., Cluj-Kolozsvár.

1970 A hazai magyar népballadagyűjtés életútja. In: Kallós Zoltán – Szabó T. Attila: *Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák*. Kallós Zoltán gyűjtése. Szabó T. Attila gondozásában. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–42.

Szakál Anna

2012 *„Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez*. A szétszóródott kéziratos anyagot összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Szakál Anna. Kriza János Néprajzi Társaság–Magyar Unitárius Egyház, Kolozsvár.

- 2016 *A Vadrózsák kontextusai*. Doktori dolgozat. Témavezető: dr. Keszeg Vilmos, egyetemi professzor. BBTE Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Kolozsvár.
- 2017 A 19. századi népköltési gyűjtemények és kanonizációjuk. *Erdélyi Múzeum* LXXIX. (2) 1–31.
- Vargyas Lajos
1976 *A magyar népballada és Európa* I–II. Zeneműkiadó, Budapest.
1979 *Balladáskönyv*. Zeneműkiadó, Budapest.
1999 *Keleti hagyomány – nyugati kultúra*. Püski, Budapest.
- Veress Gábor
1911 Székely balladák. *Ethnographia* XXII. (1) 50–55, (2) 106–108.
- Zsigmond Gábor
1982 A „Vadrózsák” és a magyar folklorisztika új iskolája. In: Kríza Ildikó (szerk.): *Kríza János és a kortársi eszmeáramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi folklorisztikáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 79–90.

Balada populară în Ținutul Secuiesc. O scurtă istorie a cercetării

Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea baladele populare maghiare din Secuime au prezentat un interes sporit în rândul intelectualilor, astfel că au fost incluse în tradiția textuală a literaturii și a poeziei naționale maghiare, dar și în manualele școlare ale vremii. Autorul consideră că este esențială realizarea și editarea unui catalog al baladelor populare maghiare, cu anotare filologică specifică, cu o tipologizare contemporană, incluzând toate variantele publicate sau păstrate în manuscris. Deoarece baladele populare secuiești reprezintă o parte deosebit de valoroasă a patrimoniului cultural maghiar și european, ar fi tot mai urgent realizarea unei colecții complete, sistematizarea acestora în cadrul unui catalog inteligibil și utilizabil, respectiv publicarea și expunerea acestora pe internet. Se menționează faptul că în 2013 Asociația Etnografică Kríza János a făcut public arhiva digitală a baladelor populare maghiare din Transilvania și Moldova, arhivă ce se află în permanentă completare și îmbunătățire. Materialul cules din Ținutul Secuiesc reprezintă o parte deosebit de importantă și valoroasă a folclorului maghiar, astfel că ar fi deosebit de important inițierea și realizarea unor noi studii, analize științifice și sintetizări monografice despre specificitățile de formă și conținut al baladelor secuiești, a relațiilor, aspectelor și importanței acestora în context maghiar și european.

Folk Ballads in Szeklerland. A Brief History of Research

Starting with the middle of the 19th century the Hungarian intelligentsia has been more and more interested in the Hungarian folk ballads from Szeklerland, thus these ballads were included in the textual tradition of national literature and poetry, but also in the school manuals of those times. The author considers that it would be essential to complete and to publish a catalogue of the Hungarian folk ballads, with philological apparatus, with a contemporary typology, including all the variants that can be found published or in manuscripts. As Szekler folk ballads are of outstanding importance and value within the Hungarian and even European cultural heritage, it would be quite urgent to create a complete collection and the systematization of the texts within a proper catalogue, respectively to publish and to expose this material on the internet. It is to be mentioned that in 2013 the Kriza János Ethnographic Society published a digital archive of the Hungarian folk ballads from Transylvania and Moldova, which has been continuously improved and completed. The material collected from Szeklerland represents an outstanding and valuable part of Hungarian folklore, therefore it would be extremely important to initiate and carry out new studies, research and monographic synthesis on the specific forms and contents of Szekler folk ballads, on their Hungarian and European relations, aspects and importance.

